

*Petrogalli Oszkár a magyarországi és a csehszlovákiai ellenzéki politikában*¹

Hozzászoktunk, hogy egy-egy korszakról a fordított irányból szerkesszük meg a retrospektív képet, talán azért, mert azt gondoljuk, hogy a végkifejlet a legfontosabb: a következmény, amely visszamenőleg értelmet ad az adatoknak. Jobb lenne pedig a kutatást és az értelmezést az elejétől kezdeni: tagadhatatlan, hogy mindennek van – sokszor logikus, nem egyszer determinisztikusnak tűnő – előzménye, mégis igaz az, hogy a történeti helyzeteknek – legalábbis történetük pillanatában – legkevesebb két kimenetük van. A két világháború közötti csehszlovákiai magyar kisebbségtörténet kutatásában a politikatörténetet gyakran a harmincas évektől eredeztetjük – tehát az okozatból magyarázzuk az okokat. Ez az egyik szempont, amiért Petrogalli Oszkár életútjának bemutatását választottam írásom tárgyául, aki 1925 elején meghalt ugyan, tehát csak az első hét év küzdelmeiben vett részt, de akkoriban a felföldi magyar politikusok közül ő volt az egyetlen igazi integráló személyiség. A másik: mint már többször is mondtam és írtam: a két világháború közötti korszak szereplői a századfordulón, sokan közülük a századelő politikai küzdelmeiben szocializálódtak; s pályájuk akár csak vázlatos áttekintése is cáfolja azt a képet, amit a cseh-magyar politikai szembenállásról a cseh ideológiatörténeti toposzok mechanikus átvételével magunk is ápolunk. Ennek archetípusai pedig a demokratikus, illetve liberális (ezek a leegyszerűsített történelemképben gyakran szinonimákként szerepelnek), modernizációra kész, szociálisan érzékeny cseh – s a vele szemben álló arisztokratikus-dzsentrisklerikális, elnyomó, feudális magyar közéleti szereplő. Ezek a közhelyek olyannyira átmentek a köztudatba, hogy nem is szorulnak igazolásra – jöllehet a szakmai kritikát nem állnak ki. Én magam több, e korszakban tevékenykedő szlovákiai magyar politikusról írtam már kisebb-nagyobb portrét, de a népelnyomó sovinszta úri osztály megtestesítőjét eddig sehol sem találtam a meghatározó politikai személyiségek között. A magyar kisebbségi politika történetének első szakaszában jelen van viszont a Jászi Oszkár által fémjelzett polgári radikalizmus markáns változata,² a konzervatív, illetve konzervatív-liberális,

1 A tanulmány első változata előadásként hangzott el 2007. augusztus 31-én Marosvásárhelyen, a Kisebbségi életpályák című konferencián.

2 Filep Tamás Gusztáv: *Maléter István és a balítéletek*. In uő: *A hagyomány felemelt töre. Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról*. Ister, Budapest, 2003. 25–118. p.

A
R
C
K
É
P
E
K

Petrogalli Oszkár

keresztényszocialista elemekkel szerveződő náciellenes alkotmányvédelem,³ a munkásmozgalom német klasszikusain nevelődött szociáldemokrácia⁴ és így tovább. Petrogalli Oszkár a századelő magyar függetlenségi – egy csonka parlamenti ciklust leszámítva ellenzéki – politizálásának markáns alakja. Nem tartozott a radikális szárnyhoz, legalábbis a függetlenségi párt szakadása után nem Justh Gyula pártjához csatlakozott, melyből végül a Károlyi Mihályé is elágazott, hanem Kossuth Ferencéhez.

Petrogalli munkásságáról nem született részletes összefoglaló tanulmány. A második világháború után ritkán emlegették, politikai nézeteit nem fejtegették, írásait nem elemezték. Életútjának rekonstruálásához fölhasználtam politikai cikkeit, írásait, az egyik országgyűlési almanachot, a magyar ellenzéki lapokban, így a Prágai Magyar Hírlapban 1925 februárjában közölt emlékszöve-

3 Filep Tamás Gusztáv: *A jog hatalma – a hatalom joga. Szüillő Gézáról*. In uő: *A humanista voksa. Írások a csehszlovákiai magyar kisebbség történetének köréből 1918–1945*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2007. 278–289. p.

4 Filep Tamás Gusztáv: *A szociáldemokrata alternatíva Surányi Lajos röpirataiban*. In uő: *A humanista voksa... I. m.*, 56–64. p.

geket és főként unokaöccsének és munkatársának, Bothár Sándornak 1925. március 10-étől ugyanebben a napilapban folytatásokban közölt, *Visszaemlékezéseim Petrogalli Oszkár-ra* című írását. Már ennek első mondatában szerepel, hogy Petrogalli „a szlovenszkói és ruszinszkói magyarság vezére” volt,⁵ s e szerepét hallgatólagosan és önként mindenki elismerte. Az életrajzi adatok vonatkozásában ez volt fő forrásom, passzusaira csak akkor hivatkozom külön, ha idézem őket. Használtam továbbá Forgách Géza másfél évtizeddel később írt, a *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyvében* megjelent vázlatos, de nyilvánvalóan ideológiaképző céllal született Petrogalli-portróját; írója a politikus magatartását tartotta követendő mintának az első bécsi döntés után Magyarországra visszakerült kisebbségi töredéktársadalom számára.

Petrogalli apai ágon olasz, Görz történetével összefonódó múltú nemesi családból származott, apai nagyapja Petrogalli József kincstári bányatanácsos volt, az anyai, Hulley Dániel elszegényedett Turóc megyei nemesi család sarja, börgyára volt Besztercebányán, s bár csak szlovákul és németül beszélt, fejlett magyar öntudattal bírt, amit a városi kaszinó elnökeként is érvényesített. Petrogalli Oszkár 1874. október 4-én született Aradon, az elemi iskolát is ott végezte, gimnáziumba viszont már Trencsénben járt – ahová édesapját, Petrogalli Artúr főgimnáziumi tanárt állítólag függetlenségi párti magatartása miatt helyezték át.⁶ A nagyszülők mindkét ágon besztercebányaiak voltak, a szünidőket a Petrogalli és a Bothár család új generációja együtt töltötte itt, egy-egy szomszéd gyerek bevonásával meglehetősen vásott társaságot alkotva, amelyből utóbb megalapították a „Besztercebányai magániskolát”. Ennek Petrogalli Oszkár lett az „igazgatója”; szervező- és irányító képessége Bothár szerint már itt megmutatkozott. Gyermekkorában is „zoon politikon” volt; elsős gimnazistaként a függetlenségi és 48-as párt híveként számon tartotta a párt győzelmeit és vereségeit, a pótválasztások eredményét, a Magániskola értesítőjébe például a *függetlenségi és 48-as párt hódított és vesztett kerületei* címmel írt vezércikket. A trencsényi

5 Bothár Sándor: *Visszaemlékezéseim Petrogalli Oszkár-ra* [I.] Prágai Magyar Hírlap 1925. március 10., 2. p. (A tanulmányban szereplő idézeteket a mai helyesírási irányelveknek megfelelő átírásban közlöm.)

6 Botáron kívül ezt állítja: Forgách Géza: *Petrogalli Oszkár. A Magyar Egység felvidéki apostola 1874–1925*. In: *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve*. Felvidéki Irodalmi Emlékkönyv. Mefhosz Könyvkiadó, Budapest, 1940. 215–216. p.

főgimnázium önképzőkörének elnökeként 1895-ben ő tartotta a március 15-i beszédet. Az igazi szellemi-politikai vezetőnek ekkor az intranzigens Ugron Gábort tekintette, unokaöccsét pedig *lepescovicsozta*, amiért az Eötvös Károlynak volt a híve. Szintén 1895-ben Budapestre kerülve joghallgatónak, főként a képviselőház karzatán töltötte idejét, tagja lett a függetlenségi és 48-as polgári körnek, a Kossuth-gyászünnepek szervezőbizottságának; a kvótaellenes (azaz az újonclétszám emelése ellen küzdő) mozgalom szervezőbizottságának pedig az egyik jegyzője. A kormány elleni tüntetések egyike után, amikor annak szervezőit a Pester Lloydban becsmérelték, a cikk szerzőjét mindannyian párbajra hívták; ekkor Petrogalli egyik segédje Lovászy Márton volt, aki aztán 1918-ban a Károlyi-kormány minisztere lett. (Végül az újságíróknak csak provokálóinak egyikével szemben kellett kiállnia.)

Petrogalli az egyetemi ifjúság mozgalmaiban Bothár szerint a „nemzeti irányt” képviselte: az egyetemi kör választásainál birokra kelő két párt, az antiszemita és a filozemita mellé szervezett egy harmadikat, a „nemzeti ifjúság pártját”, fölrázandó az e téren „lanyha érdeklődésű” fiatalokat.⁷ Ez, gondolom, azt is jelenti, hogy az antiszemitizmust és filozemítizmust nem tekintette politikának, s kiváltképpen nem tekintette nemzetinek. A zsidóságot – bár 1918–1919-es, a „forradalmi” időkből való felülreprezentációját károsnak tartotta, *inkább* felekezeti fogta föl, legalábbis erre következtethetünk abból, hogy a cseh megszállás után szorgalmazta a zsidóknak a magyar kisebbségi küzdelmekben való részvételét. Politikai eszmélkedésétől haláláig integrációs politikát folytatott: „Szemben a felekezeti irányokkal már akkor is a magyarság nemzeti egységét és szemben a tétlen frázispolitikával a tetteknek, a cselekvésnek politikáját s ez egységes szervezkedés szükség[esség]ét hirdeti.”⁸

1897–1898: katonaevek. Másodévesként be kellett vonulnia – önkéntesnek. Saját választása alapján a tűzerekhez került, a pozsonyi 6-os számú ezredhez. Önkéntesi iskolára Kassára vezényelték; ezt nem szerette. Leveleiben beszámol arról, hogy a tisztek durvák a magyar legénységgel; intelligensek ugyan, de az egyetlen magyar kivételével magyarfalók, s egy ipariskolát végzett osztrákok műveltebbnek tartanak, mint egy magyar okleveles mérnököt. Petrogalli az akkori lajstromozás

7 Petrogalli erről szóló levelét, illetőleg levéltöredékét lásd: Bothár: *Visszaemlékezéseim Petrogalli Oszkár-ra* IV. Prágai Magyar Hírlap, 1925. március 17., 2. 8 Uo.

szerint szélsőbaloldali (tehát radikális 48-as) – és önmagát is annak tartja: „Mindig szélsőbali voltam és szídtam a közös hadsereget, most személyes tapasztalataim alapján felforr bennem a vér, amint látom, hogy milyen hátrányban részesül az a fiú, csak azért, mert magyar s előnyökben az a másik, csak azért, mert osztrák” – idézi Bothár Petrogalli egyik leveléből.⁹ A második felév, már a pozsonyi-aknál, semmivel sem jobb. Az önkéntesnek hamar feszültté vált a viszonya a hadnaggyával, ennek szerepe lehetett abban, hogy elméleti és gyakorlati felkészültsége dacára megbuktatták a tiszti vizsgán, így azt csak a következő évben tehette le. Visszatérve Pestre a Bánffy-érában tüntet, tiltakozó gyűléseken vesz részt, 1900 januárjában abszolvál és leteszi az első szigorlatot, júniusban jogi doktor lesz. Ügyvédjelöltként előbb otthon, Besztercebányán, majd egy időben Polónyi Géza, a parlament fő debattere irodájában dolgozott, akinek a kedvence lett ugyan, de közben kiderült, hogy nem híve az ügyvédi rabulisztikának, és az is, hogy nem akar meggazdagodni. Még mielőtt Polónyihoz került, bírót szeretett volna lenni. Jelentkezett is a budapesti táblánál, hogy nevezzék ki joggyakornokká – de kidobták. A Prágai Magyar Hírlapban közölt nekrológ szerint 1902-ben, az 1906-1911-es évekre készült parlamenti almanach¹⁰ és Bothár szerint 1903-ban – ekkoriban Zboray Aladár irodájában dolgozott – végül letette az ügyvédi vizsgát, és irodát nyitott Besztercebányán. Ott egy március 15-i ünnepi beszéde tette rögvést ismertté, az 1904-es községi választásoknál pedig – noha csak három nappal korábban jelölték – ő kapta a legtöbb szavazatot, s minthogy aktív és következetes városi politikát képviselt, „a polgárság csakhamar benne látta a vezért”; „szervezni kezdte előbb csak a városi érdek szempontjából, utóbb politikailag is a polgárságot”.¹¹ Besztercebánya az emlékező szerint úgynevezett „létári” kerület volt, ahol a hivatalos jelöltet mindig ellenállás nélkül megválasztották. „Egy ízben próbálkoztak meg ellenjelölttel – szerényen kormánypárti ellenjelölttel – a hivatalos jelölt ellen, ezt a kísérletet is a presszió és erőszak fojtotta el”.¹² Bothár úgy ítéli meg, hogy Petrogalli anélkül ébresztette föl a besztercebányai polgárság politi-

9 Uo.

10 *Sturm-féle Országgyűlési Almanach 1906–1911. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól.* Szerkesztették: Dr. Fabro Henrik és Dr. Újlaki József, az országgyűlési gyorsíróhivatal tagjai. A szerzők tulajdona. [Budapest 1906], 193. p.

11 Bothár Sándor: *Visszaemlékezéseim Petrogalli Oszkárra* V. Prágai Magyar Hírlap, 1925. március 19., 2. p.
12 Uo

kai öntudatát, hogy vezérségre törekedett volna, huszonnyolc éves korában mégis ebbe a szerepkörbe került. Népszerűsége egyik oka az lehetett, hogy ő alapította a városban az „első” (pontosabban valószínűleg: az első magyar) politikai lapot, a Figyelőt – amelynek a felelős szerkesztője lett –, s hogy annak rendszeres vezércikkírója volt. Politikai színrelépése és a hetilap megalapítása, amint azt az első évfolyam első, 1905. szeptember 24-én megjelent száma mutatja, időben egybeesik: ennek a számnak a legelső anyaga Kossuth Ferencnek a lapot köszöntő, Bécsben földadott távirata, emellé a korszak vezető ellenzéki publicistájának, Kaas Ivor bárónak *Sorakozzunk!* című vezércikkét nyomtatták. A 2. oldalon kezdődik Petrogalli *Zászlóbontás* című cikke, a 3–4. oldalon pedig mindezek keretéként s a vállalkozás indokaként a *Zólyom vármegyében minden csendes!* című jegyzet olvasható.

Ez a darabontkormány időszaka. Az éppen harminc éve kormányzó Szabadelvű Párt, a Tiszák pártja 1905-ben megbukott, de a király a győztes ellenzéki koalíció helyett – minthogy annak vezetői ekkor még nem voltak hajlandók földadni a hadsereg magyar vezénylési nyelvére és a kvótára vonatkozó követeléseket – darabont testőreinek tábornokát, Fejérváry Gézát (aki korábban honvédelmi miniszter volt) bízta meg kormányalakítással, s az ellenzéki pártok vezérlőbizottsága által meghirdetett nemzeti ellenállásban több „48-as” és „67-es” párt egyesült. Különösen a darabontkormány által – az ellenzék szerint alkotmányellenesen – kinevezett főispánok installálása körül szilárdult meg az ellenállás egységfrontja. A Figyelő 2. számában Petrogalli azt indokolja meg, hogy miért kellett sort keríteni a Zólyom megyei szervezkedésre. Már nem arról van szó, hogy „48-as” vagy „67-es” politikát folytassunk, mondja itt: az alkotmány léte vagy nemléte a kérdés. Ezt megértették Gömör, Nógrád, Hont, Bars, sőt Liptó és Turóc megyék is, mind csatlakozott az ellenálláshoz, csak Zólyom késlekedett, pedig a megyét erre kötelezték volna hagyományai.¹³ Például a tavaszi közgyűlésen szereplő, pozitív következmények nélkül maradt indítvány elsőként szólította föl a tisztviselőket, hogy ne támogassák a kormányt.¹⁴ Az ötödik számban az 1504. évi I. tc.-re hivatkozva állítja Petrogalli, hogy nem elég az, ha a vármegyei törvényhatósági bizottságok nem szednek újoncot és nem vetnek ki adót: meg kell tagadni a magánosok befizetett adójának elfogadását és az önkéntesek sorozását is. Mindez az általa idézett törvény alap-

13 –i –r. [Petrogalli Oszkár]: *Egyesült erővel.* Figyelő.

Politikai Hetilap. 1905. 2. szám, [1]–2. p.

14 *Megyénk és a nemzeti ellenállás.* Uo. 3. p.

ján: alkotmányos kötelesség.¹⁵ E cikk megírására a „67-es” kormányokat szerinte mindig kiszolgáló Zólyom vármegyei törvényhatósági bizottságnak a darabontkormány idején tanúsított látszatellenzéki, kétkulacsos magatartása készítette. Nem csoda, hogy a hetedik szám *Ellentállunk!* című vezércikke a közgyűlésnek üzent hadat, amely végül a kormánynak adta be a derekát. Az alkotmányvédelem adta Petrogalli publicisztikájának gerincét a továbbiakban is; ehhez mint jogász a törvények értelmezésével, az alkotmány egységességének magyarázatával is muníciót szolgáltat. A következő szám vezércikkében azt fejtí föl, hogyan állt félre a vármegye az alkotmánybontó kormány útjából, hogyan lépett a törvényre hivatkozva „a jogfeladás sikamlós terére”, noha „Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem, a törvényeket ismerni nem azt jelenti, hogy ismerjük azok szavait, hanem ismerni kell annak erejét és hatalmát”.¹⁶ Az 1687-es, 1711-es és 1723-as, a bukott szabadságharcok után Habsburg nyomásra hozott jogfeladó törvényekkel szemben Petrogalli arra hivatkozik, hogy az alkotmány s minden eleme a szabadság biztosítására szolgál, s amikor az országgyűlések „a viszonyok kényszerítő hatása alatt” cselekedtek, akkor is igyekeztek új alkotmánybiztosítékokat teremteni. Ismeretes, hogy a Fejérváry-kormány a választói jog kiterjesztésével akarta megakadályozni, hogy a szociáldemokraták és a nemzetiségek az egyesült ellenzékét támogassák, illetve így akart tömegtámogatást szerezni. Így ennek az elvnek a kormány részéről történt képviselése Bécs – kivált Ferenc Ferdinánd trónörökös – érdekeinek felelt meg, jóllehet korábban éppen az osztrák kormányok féltek e kérdés bolygatásától. A választói jog „széles alapon való” kiterjesztését – az általános választójog ekkor még sem itt, sem ott nem szerepelt konkrétan a programban – azonban eredetileg az ellenzék jó része is helyeselte, ez ott is volt a függetlenségi párt programjában. Petrogalli a választójog kérdését „nemcsak demokratikus, de nemzeti szempontból is” fontosnak tartotta, a koalíciós társak némelyikével s a Tisza István mögött álló liberálisokkal szemben is a legtisztább ’48-as logikával érvel a jogkiterjesztés mellett: „A mi történetünknek egyik legfelemelőbb, legmegnyugtatóbb igazsága, hogy minden előre megtett lépés a demokrácia útján, minden jogkiterjesztés felfrissítette a nemzetet, megerősítette a magyar nemzetnek anyagi és szellemi kultúráját. A jog-

kiterjesztéstől nem kell félnünk, bármit mondanak a számok, bármily öntelt hangon kiabáljon a dicső triász: az ügyvivő kormány, a nemzetiségi és nemzetközi egyveleg.”¹⁷ Petrogalli álláspontja egyértelmű: a koalíciós kormány győzelme maga után fogja vonni a népnek a nemzetbe emelését. Ez a nép nem pusztán a magyar etnikum. A nemzetet és a nemzetiségeket nem a nyelvhasználat szerint határolta el,¹⁸ hiszen példái alapján a dunántúli és bánági németek, a bihari és szilágysági románok, a bácskai szerbek, s amiről közvetlen tapasztalatai is lehettek: a békésiek mellett a szepesi, sárosi és zempléni szlovákok is az ellenzéki koalíció mellett sorakoztak föl. Azt sem tartotta tragédiának, hogy a választói jog kiterjesztésének következtében a nemzetiségi képviselők is nagyobb számban kerülnek be a parlamentre, hiszen, mint írta, ez csak tünete a már eddig is létezett betegségnek, a nemzetiségi izgatásnak, nem maga a betegség. De ha a jogkiterjesztés ab ovo növeli a nemzet erejét, akkor miért olyan visszatetsző, hogy a kormány (is) ezzel kísérletezik? Mert az országban minden intézménynek a nemzeti kultúra és egység szolgálatában kell állnia. Ezzel szemben a hadsereg egészében, a közoktatásügy pedig „jelentékeny részében” „a nemzeti aspirációk ellensége”, az új kormány pedig, amelyik nyilvánvalóan manipulációs céllal búvárszkedik a szavazati joggal, az alkotmány ellen tör: „a jogfosztás aknamunkáját” végzi. Ami a nemzetiségek dolgát illeti, Petrogalli nyilvánvalóan az 1868-as nemzetiségi törvényből indul ki, amikor azt állítja, hogy az országban egyetlen nemzet – *következésképpen* egy kultúra – van; ebből automatikusan következik a magyar hegemonia szükségességének hirdetése. Ez a korszak politikai csapdájának legismertebbike – az ő esetében a peremlét, a szlovák közegbe ékelt magyar értelmiség veszélyeztetettsége is magyarázhatja. De következik ez az elgondolás a függetlenségi programból is, amelybe beletartozik „a magyar nemzeti egység határai”-nak kiterjesztése. A szlovák nemzeti igények növekedését – innen nézve logikusan – a „nemzetiségi izgatások”-nak tulajdonítja, s mint láttuk, az a meggyőződése, hogy a demokrácia, a jogkiterjesztés mindent meg fog oldani. Ezt azért is volt olyan könnyű elhinni, mert ezekben az években a nemzetiségek sok vezéralakja közeledett az ellenzéki koalícióhoz. A magyar függetlenségek akkori véleménye szerint azért, mert

15 – i – r. [Petrogalli Oszkár]: *Október 30.* Figyelő. Politikai hetilap. 1905. 5. szám, [1]–2. p.

16 – i – r. [Petrogalli Oszkár]: *A törvényesség nevében!* Figyelő. Politikai hetilap. 1905. 8. szám, [1]–2. p.

17 A szerk.: *Az általános választói jog és vármegyénk.* Figyelő. Politikai hetilap. 1905. 5. szám, 2. p.

18 “A leghatározottabban ellene kell mondanunk azon csoportosításnak, mely a nemzeti egység híveinek és ellenségeinek táborát anyanyelv szerint csoportosítja, s a nem magyar ajkúak számarányából állapítják meg a nemzetiségi izgatók híveinek számát.” Uo.

így vélték kielégíthetni jogos igényeiket. A sokszor jogosan gyanakvó Gratz Gusztáv viszont azt állítja a dualizmus koráról írott könyvében, hogy ennek taktikai oka volt: a nemzetiségi vezetők látták, hogy a magyar ellenzék, ha öntudatlanul is, a Monarchia szétbomlásztásán munkálkodik, tehát közvetten és céljai ellenére a nemzetiségek elszakadását is szolgálja.¹⁹ Petrogalli az egyik 1905. novemberi cikkében azt fejtegeti, hogy az északi peremmagyarság a nemzeti hegemonia védelmében támogatta a Szabadelvű Párt – „igen gyakran ellentétes programokkal bíró” – kormányait, noha világos volt, hogy azok Bécsnek alárendelt politikája nem vezet az igazi nemzeti egységhez: „Az iskolában azt tanulta a tót gyerek, hogy itt ez országban a magyar az úr, itt csak egy nemzet, egy történelem, egy kultúra van és ez a magyar, a hadseregnél ellenben látta, hogy a magyar az ő nyelvével éppoly kevésbé boldogulhat, mint ő saját anyanyelvével. – Tehát azt tapasztalta, hogy ez országban van egy nagy hatalom, amely éppoly kevésbé magyar, mint tót, s ez a hatalom a nép szemében a legnagyobb, mert ott vannak a katonák, az ágyúk, a puskák.”²⁰ Petrogalli bírálja a felvidéki magyarságnak azt a korábbi magatartását, hogy korábban úgymond a nemzet védelmében támogatta a kormányokat, ha programjukkal nem értett is egyet – ez a szemlélet a végeken „csak örökös küzdelmet hozott létre”, az egység határait azonban „nem toltá ki”. Mostanra a helyzet változott: a darabontkormány nemhogy védeni akarná a nemzetet, hanem – jog, törvény, alkotmány elleni küzdelmében – azok között keresi szövetségeseit, „akik előtt a magyar alkotmány és nemzeti egység ideáljai közömbösek, vagy éppen ellenszenvesek: a nemzetközi és nemzetiségi igazgatók között”. A nép megtévesztése folyik, a kormány visszaél annak „tudatlanságá”-val, „gyámságtalanságá”-val, azt táplálja a tömegekbe, „hogy a nemzeti állam megerősítése csak a kiváltságosok, az urak érdekében áll, akik a nép zsírjából és verejtékéből élnek”, programjába pedig olyan szociális terveket vett föl, amelyeket csak nemzedékek alatt lehetne megvalósítani. Ráadásul azt hirdeti, hogy a szociális állapotokon kizárólag az intelligencia „szűkkeblűsége” miatt nem lehetett eddig javítani.²¹

19 A Ferenc Ferdinánd körül csoportosuló magyarországi nemzetiségi politikusok logikája szerint világítja meg a kérdéskomplexumot: Milan Hodža: *Szövetség Közép-Európában. Gondolatok és visszaemlékezések*. Fordította: Molnár Miklós. Előszó: Pavol Lukáč. Kalligram, Pozsony 2004. 20 – i – r. [Petrogalli Oszkár]: *A kormány és a Felvidék*. Figyelő. Politikai hetilap. 1905. 9. szám, [1]. p. 21 I. m., 2. p.

Amikor nem egészen tízhónapnyi működés után megbukik a darabontkormány, az ellenzéki koalíció paktumot köt a királlyal (ennek lényeges elemeit nem hozzák nyilvánosságra), és újra kirják a választásokat. Besztercebányát, ahol Petrogalli alapította meg a Függetlenségi és 48-as pártot, az ellenállás idején alakult, de „67-es” Alkotmánypárt (ifjabb Andrássy Gyula pártja) és a függetlenségi párt is magának akarta megszerezni. Petrogalli a szövetségzett pártok alkotmánypárti elnökét ajánlotta jelöltnek, de a polgárság követelésére neki kellett elfogadnia a jelöltséget,²² végül a koalíció őt tette hivatalos képviselőjelöltjévé; májusban meg is választották. Programbeszédének lényeges eleme volt, hogy az 1867-es XII. tc.-et maga megalkotója, Deák Ferenc is ideiglenesnek tekintette, az voltaképpen „egy kiegészítő expediens, amely kivezetett bennünket az abszolutizmus útvesztőjéből”.²³ Tisza Kálmán Deák halála után uralkodó, jogfeladó, pártmonopóliumot kiépítő „korrupt rendszere” viszont megváltoztathatatlanak tekintette azt. Tiszával kezdődött – „a 67-i törvények által teremtett félszeg helyzet” következtében – „az összes produktív osztályok pusztulása”, százezrek kivándorlása, a teljes fordulat a korábban szabadságszeretete miatt tisztelt magyarság nyugat-európai megítélésében. Most ki kell vívni a külügy, a hadügy és a gazdaság önrendelkezési jogát, vissza kell állítani a 48-as törvények hatályát. Ekkor már nem egyszerűen a választói jog ilyen-olyan kiterjesztését, hanem az általános és titkos választójog életbe léptetését veszi fel programjába: az osztályparlament helyett népparlamentet követel.²⁴

1900–1905–1906-ban gyakorlatilag generációváltás folyt le a parlamentben. A válság éveiben a 19. századi notabilitásokat az új elit kisöpörte a Házból. Ha a parlamenti almanachban szereplő utalás pontos, talán egy évtized alatt a régiek

22 Az Alkotmánypárt állítólag nem tartotta be a függetlenségekkel kötött megegyezés feltételeit, ezért „provokáltatt a központ döntése”. *Választási mozgalmak*. Figyelő. Politikai hetilap. 1906. 17. szám, [1.] p. (Csak az előzményekből tudható, hogy az Alkotmánypártról van szó, az a cikkben nincs megnevezve.)

23 I. m., 2. p.

24 „Általános választói joggal nem látja veszélyeztetve a nemzeti egységet, bár híve a nemzeti egységnek, mert az szükséges az európai béke és súlyegyen szempontjából – ezt követeli az összes nemzetiségek boldogulása és érdeke. A nemzeti egység nem vesz el jogokat, csak ad és megerősíti azt. Küzd a progresszív adó behozataláért, hogy a terhet a polgárok aránylagosan és nem egyenlően viseljék, az egészséges alapokra fektetett iparpolitikáért, a kisgazdák érdekéért, a munkásügy igazságos szabályozásáért.” Stb. I. m., 2-3. p.

egyhatoda, egyötöde maradt képviselő. Felülvizsgálatra szorult tehát az a sztereotípiák, amely több fontos kisebbségtörténeti munkában, így Angyal Béla – témánkban eddig a legjobb – *Érdekvédelem és önszerveződés* főcímű könyvében is szerepel, s amely szerint a csehszlovákiai magyar politika kezdeteinél régi típusú politikusok, a régi hatalom képviselői álltak, s ők teremtették meg a kereteket. Igaz lehet ugyanakkor, amit Gratz állít, hogy a „megifjodás” névcsökkenéssel járt; ő kimondottan a függetlenségek új generációjáról írja: „A párt soraiban sok fiatal ember foglalt helyet, akik nem annyira szakszerű beszédekre, mint inkább parlamenti hecckre és obstrukciós trükkökre éreztek magukban tehetséget.”²⁵ Világos – ezek az obstrukció évei. Petrogalli tehát egy új elitnek volt a tagja, és felkészültsége alapján nem sorolható a Gratz által bírált csoportba. Tény ugyanakkor, hogy a későbbi csehszlovákiai magyar kisebbségi politika reprezentánsaiból alig találunk ekkor néhány személyt a Képviselőházban. A Nógrád megyében megválasztott függetlenségi és 48-as párti Jankovics Marcellen és Petrogallin kívül talán csak az 1918 végi megszállást követő időszak hamarosan a trianoni Magyarországra települő vezetői, Bartal Ferenc (Pozsony megye, Dunaszerdahely kerület, függetlenségi és 48-as párt) és a Néppárthoz tartozó Beniczky Ödön jutott be a házba (ő Liptó megye Rózsahegy kerületében, szlovák településterületen győzött), a későbbi szlovák politikai vezérek közül pedig Milan Hodža és Ferdinánd Juriga a „tót párt” képviselőjében. Petrogalli e ciklusban a város érdekében fejtette ki képességeit; elsősorban a helyi iparospolgárság emberének tartották – beleértve a szlovákokat is. Tudott szlovácul – ez, úgy tudom, nem volt általános a későbbi csehszlovákiai magyar politikusok körében –, választói természetesen többségükben, kortesei sejtethetően legalább részben szlovákok voltak.²⁶ Az 1868-as törvény szerinti nemzetfölfogása nem tehetett szlovákellenesé – az állam lebontásán vagy a Bécs szempontjának megfelelő konföderálásán dolgozó nemzetiségi elitnek ekkor még nem voltak tömegei; sok más pártállású szlovák politikussal is emberi viszonyt sikerült kialakítania. Bothár írja emlékezéseiben, hogy volt olyan radikálisabb magyar politikus, aki e téren túl elnézőnek tartotta Petrogalli fölfogását.

25 Gratz Gusztáv: *A dualizmus kora. Magyarország története 1867–1918*. Magyar Szemle Társaság, Budapest 1934, II. köt. (A Magyar Szemle könyvei IX.), 7. p.

26 Forgách szerint „a vidék szlovák lakossága is vezérének tekintette”. Forgách Géza: *Petrogalli Oszkár... I. m.*, 216. p.

A fentieket igazolhatja az is, hogy Petrogalli 1920–1924-ben a prágai centralizmus ellen, Szlovenszók autonómiájának érdekében a magyar–szlovák összefogást szorgalmazta. Ezt nemigen tehetett volna meg ilyen előzmények nélkül.

Petrogalli a Házban az idézett almanach szerint a naplóbíró bizottság tagja volt, Bothár szerint az igazságügyi bizottság tagja, majd előadója lett;²⁷ a legbefolyásosabb képviselők között tartották számon; igyekezett segíteni a rászorulóknak, de nem volt kijáró ember.²⁸ (Más helyütt az szerepel az emlékezésben, hogy *címeket* éppen szerzett másoknak, ha kellett – de nevetett rajta.) Ő maga nemcsak címet: hivatalt sem fogadott el. Wekerle, Andrássy Gyula és Kossuth Ferenc körébe tartozott – a legbefolyásosabb viszonyt az ideáljaként tisztelt Apponyi Alberttel alakította ki, s e kapcsolat később is megmaradt. Falán ott függött Kossuth Lajos és Deák Ferenc képe is. Szemléletét hűen szemlélteti az a beszéde, amelyet 1909-ben, a Függetlenségi és 48-as párt kettészakadása után mondott el választóinak.²⁹ Annak indoklását tartalmazta, hogy a „baloldal” radikalizálódása idején miért nem ment át a Just-pártba. Három és fél évvel korábban, amikor megválasztották – kezdte gondolatmenetét –, a bizalom nem az ő személyének szólt, hanem a magyar nemzeti függetlenség eszméjének, amelyet akkor is, azóta is képviselt, dacára azoknak az „igaztalan vádak”-nak és „gyűlöletes rágalmak”-nak, amiket a Kossuth-pártban maradtakra szórnak egykori párttag-társaik. Ő a „gyűlölködésnek és piszkolódásnak hangját” viszonzásul sem fogja használni. E beszámolót alkotmányos kötelességének tartja, mert „irányadó”-nak tekinti választói „véleményét és ítéletét”. (A háború utáni Csehszlovákiában, már kisebbségi politikusként, a folyamatos kontroll híve volt, még a képviselők visszahívásának jogát is demokratikus alapelvnek tartotta. Amikor az 1923-as közsé-

27 Forgách azt állítja, hogy ott volt „minden fontosabb” bizottságban. Uo.

28 Ugyanott így jellemzi Bothár unokatestvérét mint szónokot: „Hangja kissé tompa, ércetlen, a frázisokat kerüli, nyelvezete azonban kifogástalanul szép, beszéde sohasem pongyola, kifejezései kerekdedek, szónokiak, a tartalom higgadt, okos és meggyőző. Sohasem beszélt felesleges dolgokat és amit elmondott, érdekesen, a hallgatóságot lebilincselően mondta el. A hang erejét és ércét pótolta a beszédből kisugárzó erő, a meggyőződés és lelkesedés.” Bothár Sándor: *Visszaemlékezéseim Petrogalli Oszkár VI*. Prágai Magyar Hírlap, 1925. március 21., 2. p.

29 *Petrogalli Oszkár Dr. Besztercebánya sz. kir. város országgyűlési képviselőjének 1909. évi november hó 21-én tartott beszámoló beszéde*. Besztercebánya 1909.

gi, járási és nagymegyei választásokon az ellenzéki pártok kétharmados többséget szereztek, több cikket írt arról, hogy a kormánytöbbség már csak papíron van meg. „A parlament nem képviseli a nép akaratát”.³⁰ Egy évtizeddel korábban, kormánypárti képviselőként is így gondolkodhatott.) A párt egységét, mint Petrogalli mondja, a személyi ellentétek már régen megbontották; a végleges szakadást a jegybank kérdésének megítélése váltotta ki. A Kossuth-párt programjában szerepelt a gazdasági önállóság, s ennek feltétele volt a pénzügyi függetlenség, tehát a magyar nemzeti jegybank fölállítása. A közös bank szabadalma 1911. január elsején járt volna le. Kossuth Ferenc a nemzeti bank megvalósítása érdekében tevékenykedett mindaddig, amíg ennek volt realitása; ahhoz, hogy 1911-re legyen bank, törvényt kellett volna hozni erről, a király azonban megmondta, hogy azt nem fogja szentesíteni. Ezt a kérdést az adott helyzetben, tekintettel a megosztott nemzeti közvéleményre s a korábbi nemzeti ellenállás tanulságaira – itt arra utalhat, hogy amikor a darabontkormány leállította az önkormányzatok költségvetési támogatását, az ellenállás sok helyütt megszűnt –, nem volt szabad kiélezni. Ezt „az alkotmányosság szempontjából igen elszomorító tény”-nek tartja, mert azt bizonyítja, hogy a törvényhozás két tényezője között nincs erőegyensúly, a nemzeti akarat *megint* alulmaradt a királlyal szemben „egy olyan kérdésben, melyet nem speciálisan a 48-as törvények biztosítottak, de egy oly jog érvényesítésénél, melyet a 67-es kiegyezés kifejezetten fenntartott. Habár tehát a 48-as párt magára hagyatva folytatta a küzdelmet az önálló bank megvalósításáért és annak keresztülvihetősége most lehetetlennek bizonyult, ez nem jelenti a 48-as politikának a csődjét, de igenis jelenti a nemzeti erőnek, a népképviselőknek, magának az alkotmányosságnak gyöngeségét”.³¹ „Mindaddig, amíg egy adott helyzetben programom valamely pontját keresztülvihetőnek tartom – mondja e beszédében –, habár küzdelmek árán is, kötelességem a küzdelmet abba nem hagyni [...], ellenkező esetben jogosan érhetne az elfeladás vádjá. De ha, tisztelt Polgártársaim, látom és tudom, hogy annak megvalósítása *most* lehet[et] len, és én mégis hirdetem annak lehetőségét, és ösztönzök mindenkit, aki bennem megbízik, hogy tartson ki e jognak dátum szerinti megvalósításá-

nak követelése mellett, akkor én ámítok.”³² A politikában, emlékeztet itt Kossuth Lajos megállapítására, „nem az a legnagyobb hiba, ha az ember a célt el nem éri, hanem ha a célon túlmegegy”. Ha az ellenkező utat választotta volna, zsákutcába vitte volna a nemzetet; ha ez volna a 48-as politika, akkor ez azt jelentené, hogy kudarcról kudarcra kell vezetni a függetlenségi eszme híveit a kiábrándulásig. Ez katasztrófa politika volna – az igazi 48-as politika útja „hosszadalmas, fárasztó, gyakran unalmas. A folytonos építésnek a munkája, amely lépésről lépésre viszi előre az országot a nemzeti függetlenség megvalósulása felé”. Ő azért csatlakozott a 48-as függetlenségi Kossuth-párthoz, mert annak vezetője, Kossuth Ferenc képviselte ezt az utóbbi koncepciót. A kibontakozás útja mindemellett a határozott lépések politikája; ígéri, hogy – hiszen ezzel bízták meg választói – nem fog letérni „a demokratikusan liberális haladás” útjáról.³³

A koalíció a párthasadás logikus következményeként megbukott, a szakirodalom szerint romhalmazt hagyva maga után. Ez azonban nem ennek a kormánynak a differencia specificája, hanem e korszakban mindegyiké. Maga Kossuth Ferenc azóta is fekete bárány, bár kétségtelen, hogy az őt így értékelő munkák általában a permanens forradalom ideológiáját terjesztették; az bizonyos, hogy a koalíció összes hibája dacára a szabadságjogok korlátozása a későbbi évekhez, Tisza munkapárti kormányzásához fűződik. Tény azonban, hogy a választójog kiterjesztése a koalíciós korszakban egy lépéssel sem jutott előbbre.

A következő választásokon, 1910-ben az új kormány előbb meg akarta venni Petrogallit: induljon munkapárti jelöltként, vagy pártonkívüliként, vagy hagyjon fel a politikával, s magas bírói vagy közjegyzői széket kap; amikor ezeket visszautasította, presszióval megbuktatták. Ezt a kerületet az ellenzék és a kormánypárt is fontosnak tartotta – Petrogalli mellett Apponyi Albert, ellenfele, Serényi Béla földművelési miniszter mellett maga a miniszterelnök, Tisza István korteskedett. A következő, a városi választásoknál a kormány csak a harmadik menetben győzött, valószínűleg akkor is csak törvénysértés útján. A helyi eredményeket kétszer is meg „kellett” semmisíteni.

A Petrogalli által képviselt politikustípusnak a megértéséhez jó lesz idéznem egyik kortársát – s részben sorstársát –, az egykor szintén a budapesti parlamentben (csak éppen liberálisként/munkapártiként) helyet foglaló, majd a csehszlovákiai

30 (p.) [Petrogalli Oszkár]: *Ügyetlen ügyeskedések*. Prágai Magyar Hírlap, 1923. október 12., [1.] p.

31 *Petrogalli Oszkár Dr. Besztercebánya sz. kir. város országgyűlési képviselőjének 1909. évi november hó 21-én tartott beszámoló beszéde*. I. m., 6–7. p.

32 I. m., 9., 7–8. p.

33 I. m., 12. p.

magyar kisebbségi politika első éveiben is szerepet játszó Molnár Bélát, aki éppen a Prágai Magyar Hírlapban értekezett a politikai erkölcsről. Molnár szerint a századforduló évtizedeiben fordulat történt a politikus és az erkölcs viszonyának megítélésében: „... Magyarországon az utolsó évtizedekben a politika a többé-kevésbé ügyes köpönyegforgatások színjátéka volt. Elveket hol be-, hol kikapcsoltak, s addig konzervatív politikusok, ha a hatalomból kikapcsolódtak, azonnal a szocialistákkal kezdtek kacérkodni, akiket az általános választójog beígéréseivel igyekeztek magukhoz édesgetni. [...] ... kétségtelenül megállapítható a magyar politikai életnek 1867 óta erkölcsi szempontból való lassú, de fokozatos leromlása, s amíg Deák Ferenc, Irányi Dániel idejében lehetetlen lett volna erkölcsi és politikai halál nélkül az egyik közjogi vagy elvi alapról átszaltómortálézni a másikra, ez később mind gyakoribb mutatóvá lett. Csak Tisza István volt kellemetlen, amint fölényesen szarkasztikus mosolyával nézte ellenfeleinek a hatalom megszerzéséért való nyaktörő trapézmutatóit. Reá is fogták, hogy elvi tekintetben a mindinkább divatból kiment, közveszélyes konokság betegségében szenved.”³⁴

Az első világháború kitörése után Petrogalli is bevonult, megjárta az orosz frontot, ahonnan 1916-ban tüdőgúgúlással és szívhajjal katonai kórházba került, majd pótkeretparancsnok lett Verőcén – itt horvátokkal került kapcsolatba, megismerte a magyarokkal közös vonásaikat –, később Szegeden. Ezután fölmentették és századosná nevezték ki (korábban megkapta a Signum Laudist). Leszerelése után városában újjászervezte pártját. Hogy ebben szlovákok is szerephez jutottak, szemléletesen példázza Bothár következő – egy hamarosan fontos szerephez jutó, Petrogalli által megvetett ember-típusra utaló – megjegyzése: „A szervezőgyűlésen lelkes, sőt sovinizta magyar beszédet tartott egyik barátja, aki az összeomlás után még soviniztább szlovák beszédekkel gyönyörködtette hallgató-ságát, s nyomban oszlopos tagja lett a národny víbornak.”³⁵ 1917-ben, Tisza bukása után, a király által a választójog kiterjesztésével megbízott – és ebbe hetek alatt belebukó – Esterházy Móric miniszterelnöksége idején Zólyom megye főispánjává akarták kinevezni Petrogallit, vagy udvari tanácsosi címet akartak adományozni neki. Egyiket sem fogadta el.

34 Molnár Béla: *Kell-e erkölcs a politikai élethez?* Prágai Magyar Hírlap, 1925. február 13., 1. p.

35 Bothár Sándor: *Visszaemlékezéseim Petrogalli Oszkárra [VII.]* Prágai Magyar Hírlap, 1925. március 24., 2. p.

Az összeomlás után nem azonosult a Károlyi-forradalommal. Részben azért, mert – állítólag – monarchista volt, talán azért sem, mert látta az új elitnek a kormányzásra való alkalmatlanságát, és tudta, hogy az ország területi egysége a tét. Amikor a polgári forradalmat a Kerenszkij-korszakhoz hasonlította, ami után a bolsevizmus jön, környezetében sem hittek neki. A polgárság őt akarta a Nemzeti Tanács élén látni – ezt tudomásul vette és teljesítette. A hadsereg szétesésével a Felföldön föllángolt az erőszakhullám, a rablás általánossá vált és az emberölés sem volt ritka. A Petrogalli vezette, nemzetőrséget szervező és „permanenciában” működő besztercebányai Nemzeti Tanács azonban, melynek hatásköre gyakorlatilag az egész megyére kiterjedt, meg tudta őrizni az élet- és vagyonbiztonságot. Petrogalli bevonta a Tanács munkájába a szociáldemokratákat, sőt a kommunistákat is, s a közbiztonság érdekében a helyi szlovák víborral is egyetértésre jutott. Amikor a Károlyi-kormány betiltotta az ellenállást, ő táviratban követelte Vavro Srobártól „a teljes amnesztiát a megszállásig történetekért” (a városból ugyanis többen részt vettek egy korábbi ruttkai csetepatében), majd a Houdek hadügyi referenstől kapott választáviratot „a lakosság megnyugtatására közhírré tette”.³⁶ 1918. december 22-én éjjel aztán telefonáltak Zólyomból, hogy a csehek hajnali fél egykor megszállják a várost.

Petrogalli a megszállás után néhány hónapra visszavonult, de ez nem jelentett passzivitást. Meggyőződése volt, hogy otthon kell maradni, a közigazgatásban dolgozóknak le kell tenniük a hűségesküvel össze nem tévesztendő fogadalmat, az első, 1920-as választások előtt pedig bekapcsolódott a politikai szervezkedésbe. Döntő kérdés volt ekkor, hogy részt szabad-e venni a békeszerződés magyarországi törvénybe iktatása előtt kitűzött választásokon, nem származik-e valamely nem kívánt jogkövetkezmény a magyarok aktív magatartásából, nem teremtődik-e ezáltal az a látszat, hogy önként, végleges tényként fogadják el a megszállást. Azokkal szemben, akik fegyveres ellen-támadásban reménykedtek, Petrogalli úgy foglalt állást, hogy nem kell várni Magyarország háborús beavatkozására – ha ilyesmire készülne, azonnal kihívná a győztes, „vagy magukat győztesnek tartó” államok bosszúját. Az új állam alapjára kell helyelkedni, és ki kell harcolni a törvényes jogokat, ennek eszköze pedig a magyar politikai egység és a többi nemzeti kisebbséggel kötött szövetség. Gyanítom, elsőként, de mindenképpen az első között keresett kapcsolatot a szudétánémet vezetőikkel. A

36 Uo. 3. p.

nyugat-szlovenszkói és pozsonyi magyar közéleti személyiségeket az egységes magyar nemzeti párt létrehozásának ügyével kereste föl; Kassára Bothárt küldte ugyanezzel a céllal. Az egységes párt részben a magyar pártkeret alakuló kétpólusossága – keresztényszocialisták, kiscgazdák – miatt nem jöhetett létre, döntő súlya azonban a pozsonyi teljhatalmú minisztérium döntésének volt, amely akadályozta az első Magyar Nemzeti Párt megalakítását, majd végül betiltotta azt. (Végül ugyanilyen névvel a csehek szerveztek egy aktivista [kormánytámogató] pártot, amely indult is a választásokon.) Petrogalli az első Magyar Nemzeti Párt szervezésénél, úgy tűnik föl, a háttérben maradt, tisztséget nem kapott vagy nem vállalt – Angyal Béla könyvében nem is szerepel a neve ilyen összefüggésben –, a halála után róla megjelent írásokban viszont bőven olvashatunk erről. Tudni lehet, hogy bár a Kiscgazdapárthoz állt közel – egy ideig a tagja is volt, kilépésének indokaként tudomásom szerint az szerepelt, hogy csak pártonkívüliként képviselheti hitelesen az egységpolitikát –, pártelkötelezettség nélkül vett részt a választási harcokban. Talán szervezési hiba folytán nem került föl a képviselőjelöltek listájára; valószínűleg a besztercebányai kerületben akarták jelölni, de ott a magyarok végül nem állíthattak listát. Utóbb szénátornak szánták, ehhez viszont nem volt meg a törvényben előírt életkora. (A következő, 1925-ös választásokat már nem érte meg.) A gyűléseket végigjárta, szónokolt, de – mint Bothár Sándor utal rá – megelégedett róla, hogy még érvényben van a katonai diktatúra.

1920. április 14-én hazatért körútjáról – másnap Bothárral együtt letartóztatták, és a szlovenszkói „Magyar Otthonba” internálták. A hatóságok nagy összeesküvésű műpört állítottak össze, s ennek több mint negyven gyanúsítottja gyűlt össze Illaván, többek között pozsonyiak és kassaiak is. Vele április 29-i kihallgatásakor tudatták, hogy a Magyar Országos Véderő Egylettel (MOVE) áll kapcsolatban, de a vádat egyelőre nem közölték vele. A letartóztatottak egy-két kivételtől eltekintve nem is ismerték egymást, legtöbbjük pedig azt sem tudta, hogy mi az a MOVE. Magát az állítólagos összeesküvés részleteit is csak a Slovenský Denník egyik becsempészett számából ismerték meg. Ez az orgánium – nem egyetlenként a cseh lapok közül – jóval később, aktív politikus korában is úgy emlegette Petrogallit, mint akit hazaárulásért internáltak, és aki amnesztiával szabadult. Valójában bizonyítékok hiányában ejtették a vádat. Hat hónap múlva, szeptember 24-én bocsátották el –

közben Bothár barátjával együtt gömbölyűre húzott az étkeztetésüket vállaló kassai polgárság kosztján, ugyanis a belügy közben mégis úgy döntött, hogy két összeesküvést kell kreálni; az egyiknek a székhelyéül Kassát nevezték ki, és Petrogalliékát ide helyezték át. Mindez része volt az ellenzékiek stigmatizálására kidolgozott tervnek; ő maga letartóztatásuk okaként előbb csak arra gondolt, hogy a választások idejére ki akarták vonni a forgalomból a magyar pártok aktivistáit. Aztán megértette, hogy mindez a Népszövetséghez küldött magyar beadványok lehetséges hatásának tompítására szolgált, illetve általában arra, hogy a kisebbségeket illojalitással lehessen vádolni az európai közvélemény, illetve a „csehszlovák” nemzet előtt.³⁷ IV. Károly második visszatérési kísérletének bukásáig Petrogalli rendőri felügyelet alatt állt, így nem vehetett részt azon az 1920. december 7-i ótátrafüredi pártközi értekezleten, amelynek az egyik kezdeményezője volt, ahol a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottságát megalakították, s ahol felolvasták azt az elaborátumot, amelyben ő rendszerezte először a kisebbség sérelmeit.³⁸ A Közös Bizottság határozott úgy 1922. február 4-én, hogy Losoncon fölállítják a pártok központi irodáját. Forgách Géza, aki az iroda titkáraként munkatársa volt Petrogallinak, így látta: „Ettől a naptól kezdve Petrogalli Oszkár kezeiben futottak össze a felvidéki magyarság politikai megnyilvánulásainak életszájai, s a testvérpártok minden közös akcióját ő vezette, irányította, és a legtöbbet ő maga kezdeményezte is.”³⁹ Az általa irányított „országos mozgalmak” közül Forgách kettőt említ meg példa gyanánt: az 1922. decemberi Petőfi-ünnepségeket és a nem sokkal később a magyar iskolák, óvodák érdekében Csehszlovákia minden magyarlakta városában és sok községében – „Dévénytől Aknaszlatináig” – megtartott tiltakozó gyűléseket. A Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga megalapítása és megszervezése is részben az ő nevéhez kapcsolható.

A kisebbségi korszakban, amelyben 1925 elejéig vehetett részt, a magyar politikai élet két lényeges intézménye kapcsolódik a nevéhez, továbbá fontos szerepe volt a magyar pártok közötti megállapodások, egyezmények létrejöttében.

Elsőként a két nagy magyar ellenzéki párt már

37 Ezt fejtegeti például – megerősítve, amit Bothár írt erről, több belügyi eljárásra utalva – egyik cikkében: (p.): *Irredentizmus*. Prágai Magyar Hírlap, 1923. augusztus 8., [1.] p.

38 Forgách Géza: *Petrogalli Oszkár... I. m.*, 219. p. 39 I. m., 220. p.

említett losonci központi irodájára kell utalnom; ennek létrehozásában a fő érdem az övé, ő lett az igazgatója is. Az iroda igyekezett egybefogni a pártok érdekvédő tevékenységét, s a kisebbségi élet minden lényeges eseményét dokumentálta. Politikai munkák, adatsorok, napi jelentések, kulturális és gazdasági állásfoglalások, háttéranyagok készültek itt, illetve a később megszervezett, az igazgató haláláig az „anyaintézményhez” kapcsolódó prágai irodában (például a parlamenti interpellációkhoz, beszédekhez); szakszerűségüket nyilván elősegítette, hogy Petrogalli gyűjtötte és részletesen ismerte az egyetemes politikai-politológiai és jogi szakirodalmat.⁴⁰ Másodikként a pártok közös, központi napilapja, a Prágai Magyar Hírlap említendő, amelynek egyik alapítója, a kezdeti hónapokat leszámítva végig, tehát 1922 őszétől haláláig a főszerkesztője volt. A szerkesztőség napi munkájában aligha vett részt, hiszen nem költözött föl Prágába – bár több vezércikkét is ott írta –, a politikai irányvonal volt az, amit ő határozott meg, s ha máshogyan nem, saját írásaival része volt az érvelésmód, a nyelvezet kialakításában is. A kiadásra szervezett vállalat szindikátusa azért akarta őt látni a főszerkesztői székben, mert ő „mint a központi iroda igazgatója, a magyarság egységét képviseli s így neve a legalkalmasabb a lap irányának a kifejezésére”.⁴¹ Alkotmányos érzékről, jogismeretről, politológiai felkészültségről tanúskodó, sokszor metsző logikájú, meg egyszerű ironikus, a legfontosabb aktuális politikai, gazdasági, szociális kérdésekben haladéktalanul állást foglaló cikkeit – melyet a cseh kormányssajtó több utalásból kitetszően gyakran idézett, illetve vitatott –, itt közölt beszédeit a kisebbségi közösség aktív része iránymutatónak, programalakítóknak tekintette. A harmadik dolog, amit meg kell említenem, az 1925-ben kötött érsekújvári egyezmény volt, amely Petrogalli halála után máris megrendült ugyan, de amelynek végső eredménye volt sokak szerint a pártegység tíz év múlva bekövetkezett összekovácsolása. Valószínűleg az ő érdeme, hogy 1923-ban az Országos Keresztényszocialista Párt és a Kisgazdapárt több kerületben közös listával indult a nagymegyei választásokon, így nem egymás ellen fecseleltek el

40 Az iroda fontos kiadványa: *A kisebbségek nyelvi jogai*. Kiadta és magyarázó bevezetéssel ellátta: a Szlovenszkoí és Ruszinszkoí Szövetkezett Ellenzéki Pártok Központi Irodája. Prága 1926.

41 *Jelentés a Prágai Magyar Hírlapról*. In Angyal Béla: *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely, 2004 (Fontes Historiae Hungarorum 1.), [217.] p.

erejüket. Erről a mások által egyébként nem cáfolt kortársi tanúságtétel mellett korabeli sajtóközlemény is tanúskodik.⁴² A keresztényszocialisták és a kisebb létszámú liberális Magyar Jogpárttal egyesülő és hamarosan Magyar Nemzeti Párttá alakuló kisgazdák viszonya viszont a következő évben annyira megromlott, hogy már a Közös Bizottságot sem működtették. Petrogalli agilitásának volt köszönhető, hogy 1925. január 6-án a két párt mégis asztalhoz ült Érsekújvárbán, megszületett az egyezmény, az újabb pártközi vezérlőbizottság, továbbá a választási közös lista elve. Utalnom kell az 1925-ben esedékes pártszövetségnél a szakadás kapcsán támadt mendemondára. Az alakuló Magyar Nemzeti Párt választási szövetségre törekedett, s Petrogalli volt az, aki kirobbantotta a vitát Lelley Jenővel, a keresztényszocialisták akkori vezetőjével, aki állítólag demokratikusabb, a csehek felé megbékélőbb politikát akart folytatni. Az Országos Keresztényszocialista Párt belső vitája Lelley csoportjának marginalizálásával, majd kizárásával, Szüllő Géza pártelnökké választásával zárult, de a két magyar párt választási szövetsége nem jött létre. Én a források alapján úgy látom, hogy Lelley a Csehszlovák Néppárttal létesítendő koalíció révén akart a kormányba kerülni, és lapjában, a Népakaratban azzal érvelt a magyar egység ellen, hogy nem lehet közös politikát építeni szabadkőművesekkel, protestánsokkal, zsidókkal; ez nem demokratikus szemléletre vall, sokkal inkább „a hatalom akarása”-ra. Petrogalli e szemlélet miatt vitte kenyértörésre a dolgot. Megemlíteném még jogvédő tevékenysége, amit, mint Forgách állítja, a besztercebányai büntetőbírótság előtt, gyaníthatóan koncepciók perekben vád alá helyezett emberek, továbbá amelyet „a hontalanok, a nyugdíjasok és az elbocsátott volt magyar közalkalmazottak” érdekében kifejtett.⁴³ Ő képviselte például a védelmet Giller János, a Magyar Nemzeti Párt majdani tartománygyűlési képviselője katonai büntetőperében, melyről tanulmányt tervezett, de nem készült el vele. (Politikai és publicisztikai tevékenységéért nem fogadott el pénzt, Bothár Sándorral közös ügyvédi irodájukat végig fönntartották, ám ott a munka nagy része alighanem unokatestvérére hárult.) Az ügynevezett illetőségi jog vitájában – a csehek a helyi illetőség állítólagos hiányára hivat-

42 Utal rá Angyal Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Fórum Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely, 2002 (Nostra Tempora 6.), 98.; 271. p.

43 Forgách Géza: *Petrogalli Oszkár... I. m.*, 222. p.

kozva utasították ki az új államból az ott honos, ám a kormány számára kellemetlen magyar értelmiségieket, politikusokat – egyike volt azoknak, akik a vonatkozó törvények ismeretében tisztázták és képviselték a magyar álláspontot (ez azon kevés kérdés egyike volt, amelyben később némileg sikerült mérsékelní a jogsérelmeket). Amit erről írt, egy könyvbe is bekerült,⁴⁴ amit azért említ meg, mert alig egy-két olyan kiadványra akadhatunk rá a könyvtárak katalógusaiban, amelyben a neve szerzőként van föltüntetve. Cikkei, tanulmányai, beszédei nincsenek összegyűjtve, bibliográfia sem készült róluk. Abban, hogy 1938 után például Forgách Géza olyan sűrűn idézte emlékét, nyilván az játszott szerepet, hogy ő volt a magyar kisebbség politikai egységének egyik első szorgalmazója, tehát az 1936-os pártegyesülés után őt lehetett az egységmozgalom őseként föltüntetni, persze nem alaptalanul. Utaltam rá, hogy Petrogalli Bothár Sándor emlékezéseiben, továbbá a nekrológokban – részben a magyarországi sajtóban is – az egész csehszlovákiai magyarság vezéréként van aposztrofálva. Lehetséges, hogy ezt méltatói szimbolikus szerepnek tekintették, azok ugyanis, akik a magyar miniszterelnökségnek és a külügyminisztériumnak a kisebbségekkel kapcsolatos iratanyagát földolgozták, nem találtak benne lényeges adatot arról, hogy milyen kapcsolathálót épített ki a budapesti politikusokkal, vagy legalábbis nem írtak erről. Úgy tudom, hogy nemigen járt át Magyarországra, nem iparkodott lobbizni. Lehet, hogy tekintélye közvetett módon alakult ki, hiszen például egyik legjobb barátja, Szent-Ivány József gyakran ütötte a vasat a magyar fővárosban, 1925-ös egységteremtő kísérletét, amelynek kiindulópontja a Magyar Nemzeti Párt létrehívása volt – s amelynek előkészítésében Petrogallié lett a kulcsszerep –, Bethlen István támogatta. Tudták, hogy Petrogalli a kisebbség egyik legképzettebb – parlamenti múlttal, ellenzéki és kormánypárti tapasztalatokkal is bíró – politikusa, ráadásul az általa már fiatalkorában, majd függetlenségi párti politikusként is képviselt egységesszme ekkor Budapesten is népszerűbb volt, mint a sokáig egymást emésztő kiscgazda és keresztényszocialista különpolitika, a fővárosból is ezt erőltették. De ne feledjük, hogy

44 Lásd *Az illetőség jogvitája Szlovenszók és Ruszinszókban. Petrogalli Oszkár dr. ügyvéd, a Prágai Magyar Hírlap főszerkesztője, Dérer Iván dr. ügyvéd, nemzetgyűlési képviselő és Kamrás József dr. komáromi ügyvéd vonatkozó jogi fejtegetéseivel és Komárom városnak a köztársaság elnökéhez intézett feliratával.* Szerkesztette: dr. Alapy Gyula, Komárom város képviselőtestületének tagja. Komáromi Lapok könyvkiadó-hivatala, Komárom 1924.

Andrássy Gyula és Apponyi Albert, Petrogalli régi barátai ekkoriban még mindig fontos tényezők a magyar parlamentben. Ellenzékiek voltak, de ez nem zárta ki, hogy Bethlen fontos kérdésekben hallgathasson rájuk. Arról, hogy a központi iroda vezetője mennyire volt népszerű a csehszlovákiai magyarság körében, ismét csak közvetett ismereteink lehetnek: politikai beszédeit és vezércikkeit siker és elismerés övezte – de nyilván saját közegében, a magyar ellenzéki pártok hívei között. Az bizonyos, hogy ismerte a politika természetét, és nem volt haragtartó. A kisebbségi politikában olyanokkal is együtt dolgozott, akik korábban, a háború előtt az ellenfelei voltak, például báró Kürthy Lajossal, aki Zólyom vármegye főispánja volt azelőtt. A cseheket becsülte, csak a nacionalizmusukat utasította el. Egyszer a vonaton Karel Kramářzal akadt össze, és megkérte, „Mondja meg, miért gyűlöli annyira a magyarokat”.⁴⁵ Aztán hosszan elvitatkoztak. A Híradó című pozsonyi lap róla írt nekrológja magas, őszülő-kopaszodó, sokat cigarettázó, közvetlen, őszinte, a titulusokat nem kedvelő, mindenkit meghallgató, segítőkész, kedélyes, tapintatos és szerény emberként, „A magyarokat összetartó egyik vaskapocs”-ként írja le őt.⁴⁶ Ez az ábrázolás nem mond ellent a Bothár cikksorozatából összerakható jellemképnek, azzal a különbséggel, hogy szerinte unokatestvére kényelemszeretetét a közügyek iránti lelkesedésével leküzdő, de alapijában ideges természetű ember volt. E vonásának meg az utolsó éveiben kifejtett rendkívüli aktivitásnak nyilván volt szerepe abban, hogy ötvenegy éves korában, a legnagyobb harcok közepette pillanatok alatt halt meg, szív-szélhűdésben.

Petrogalli a maga jogászai, közjogi-függetlenség, 48-as szemléletével bele tudott illeszkedni az új, csehszlovák, úgymond demokratikus rendbe, és cikkeiben mindvégig annak alapelveit kérte számon a kínkeservesen egybetartott, Szlovenszók kormánykoalíciókon. De követelte a *Magyarország függetlenségét garantáló trianoni szerződés rendelkezéseinek betartását* is akkor, amikor Beneš nyilvánosan a magyar gazdasági életbe, sőt a belpolitikába való közvetlen beavatkozást sürgette a nyugat-európai politikusoknál és a közvélemény előtt. Többször leírta, hogy az állam és a rendszer nem azonos; az ellenzékieknek – a kisebbségieknek

45 Bothár Sándor: *Visszaemlékezéseim Petrogalli Oszkárra [XII.] Prágai Magyar Hírlap, 1925. április 9., 2. p.*

46 (yxy): *Visszaemlékezés Petrogalli Oszkárra. Híradó, 1925. február 10., 2. p.*

is – a rendszert kell megdönteniük. A szlovákokkal és a szudétanémetekkel való, részben általa kezdeményezett kapcsolatépítési tervekben, amelyek 1925-ben (de már az ő halála után) egy rövid időre realizálódni látszottak, ott volt egy későbbi konföderáció esélye is.

Kérdés, hogy ő is a revízió jegyében kezdte-e el dolgozni. Nyíltan vallotta, lapjában is leírta a magyar kisebbségi álláspontot, hogy a közösség kényszer alatt fogadta el a főhatalom-változást, és nem ért egyet az új állapotokkal. Viszont az irredentizmus az új állam szétbomlásáért folytatott aktív munkát jelent, amelynek ő nem híve, egyszerűen azért, mert épelméjű ember nem akar világháborút kirobbantani, ez pedig ahhoz vezetne. Elsősorban a magyarok érdeke, hogy ne legyenek ellenséges államok által körülvárva, innen tehát egyetlen út vezet: a kiegyezés. Az 1925-ig regnáló cseh kormánykoalíciók – sokszor utal erre a napi eseményeket kommentáló cikkeiben – azonban mind térdre akarták kényszeríteni Magyarországot. Ha megbuktatásukkal egy szélesebb alapú – más vonatkozásban meg szűkebb, amennyiben az egyik legsovinisztább irányzat, a csehszlovák szociáldemokrácia kimaradt volna belőle –, a kisebbségi pártokra is épülő koalíció tudott volna kialakulni, ez magával hozhatta volna a konföderációs elv győzelmét, következményeképpen pedig a békét Magyarországgal. Ha egy ilyen helyzetben visszaállították volna a helyi autonómiákat – Petrogalli erről is több cikket írt lapjába –, előbb-utóbb egyszerűen okafogyottá vált volna a revízió terve. Lényeges adalék Petrogalli függetlenség-értelmezéséhez, hogy amikor meghallotta, hogy Magyarországon a sok kis ellenzéki párt mellé még egy függetlenségi pártot is szerveztek, ezt mondta volna „reznált mosollyal”: „Hát nem elég nekik a függetlenségből, hiszen már annyira független az a szegény Magyarország, hogy barátja sincsen”.⁴⁷ Publicisztikájában a sérelmeket mindig a demokrácia szempontrendszeréből értelmezte. Ez a munkája kétirányú. Bírálta a forradalmi alkotmányból eredő jogfosztó törvényeket – például a rendtörvényt, mely drasztikusan korlátozta a kritikát –, az állampolgársággal való visszaélést – tízezrek megfosztását az állampolgárságtól –, a Szlovenszkkót sújtó gazdasági diszkriminációt, és egyáltalán a nyomort keltő gazdasági állapotokat. Másrészt folyamatosan nyomon követte a cseh kormányok nyugati nyilatkozatait és főleg az ottani megítélését, amely nem volt olyan egységesen elismerő,

mint a szimplifikáló monográfiákban szerepel. Fontosnak tartotta a nyugat-európai közvélemény tájékoztatását. 1922-ben eljutott Angliába – az angol parlamentarizmus és demokrácia lett számára a minta –, otthon pedig tárgyalt a Csehszlovákiába látogató Scotus Viatorral. Egyik vezércikke címe: *A skót megtette kötelességét* – a skót mehet. Az írás arról szól, hogy a jeles szerzőt csehek megtámadták, amint óvatosan kritizálni merete a csehszlovákiai kisebbségi viszonyokat is. A háború utáni eldurvult európai közállapotokért a sovinizmusokat tette felelőssé, bírálta például a németgyűlöletet szító francia kormányt.⁴⁸ Csehszlovákiában pedig a bécsi tempót látta átütni a demokrácia külső jegyein, vagyis inkább annak terminológiáján: „A régi osztrák közigazgatás, a bürokrácia rozsdás gépezete nyikorog tovább a köztársaságban. A régi osztrák politikai intrikák, ügyeskedések, egyik pártnak ki-játszása a másikkal szemben, az egyes politikusok hiúságának, egyéni ambícióinak, szorult helyzetének kihasználása, politikai morzsák osztogatása, a gyökeres megoldásnak elkerülése tartották fenn az osztrák kormányokat”, s ezeket az eszközöket alkalmazta aztán Tusár, Beneš és Švehla is.⁴⁹ A kormánypolitikát és következményeit az ő egyik beszédéről is beszámoló cikk köztescímei efféleképpen minősítették: Nemzeti imperializmus – agresszív külpolitika – gazdasági válság – korrupció.⁵⁰ Az 1923-as nagymegyei választásoknál – amelyek után egyébként a Bohemia című lapban egységes ellenzéki front létrehozására hívta föl a német közvéleményt⁵¹ – bekerült a Zólyom megyei bizottságba. Egyik cikkében arra mutatott rá, hogy

48 A húszas évek elejének közhangulatáról egy helyütt ezt írta: „Mintha évszázadoknak minden haladása, alkotása elpusztult, nyomtalanul eltűnt volna, olyan vadság tombol Európában. Ma arcpirulás nélkül hirdetik az erőszakot és jogtalanságot, hazafias pátosszal takarják el a cinikus valótlanúságot [sic! nyilván *valóságot*]. Mindenki látja az ösvényt, ahová Európa népeit sodorják azok, akik a népek sorsáért felelősek, de nem keresnek sehol módot arra, hogy a katasztrófát megakadályozzák, minden művészetük abban telik ki, hogy megzavarják az emberek tisztánlátását, pillanatokra galvanizálják és így megszerzzék maguknak a tapsokat, az ünnepelést azok részéről, akiket romlásba taszítanak.” (p.) A francia tragédia. Prágai Magyar Hírlap, 1923. december 13., [1.] p.

49 (p.) [Petrogalli Oszkár]: *Autonómia vagy kommunizmus?* Prágai Magyar Hírlap, 1923. október 14., 1. p.

50 *Lelley Jenő dr. komáromi beszámolója. Petrogalli Oszkár a politikai helyzetről – A ker. szocialista és a magyar kisgazdapárt lelkes összetartása.* Prágai Magyar Hírlap, 1923. június 26., 2. p.

51 *Petrogalli Oszkár cikke az ellenzék egységes frontjáról.* Prágai Magyar Hírlap, 1923. október 13., 2. p.

47 Bothár Sándor: *Visszaemlékezéseim Petrogalli Oszkárra* [XI.] Prágai Magyar Hírlap, 1925. április [7.], 2. p.

a kormány – amelyet a forradalmi nemzetgyűlés feljogosított a megyei bizottságok tagjai egyharmadának kinevezésére – itt sem veszi figyelembe a nép akaratát, hiszen a kinevezettek révén egyegyed résznyi kormánypárti kisebbségből többséget tud alakítani. Egy másik ezzel kapcsolatos cikknek már a fogalomhasználata is mutatja, hogy 1923-as ellenzéki tevékenysége egyenes folytatása az 1905-ösnek: „A Zólyom megyébe kinevezett darabontok egytől egyig az 'államfenntartó' pártok tagjai s valamennyien 'csehszlovák' nemzetiségűek, azaz a kormány meghamisította a politikai arányt és a nemzetiségi arányt. Nem fogjuk engedni, hogy ezek a darabontok a bizottságokban kényelmesen érezzék magukat és feledésbe menjen az, hogy miért és hogyan lettek bizottsági tagok.”⁵² A bizottsági munkát lényegesen korlátozta, hogy törvény tiltotta a megyegyűléseknek a politikai kérdésekben való véleményformálást. Petrogalli tehát cikket írt a követendő módszerről: a kulturális és gazdasági követeléseket nem a politika nyelvén kell előadni. A kormány azt mondja, hogy a kultúra és a gazdaság nem politika. Akkor tehát így kell szóvá tenni a törvény által megkívánt magyar iskolák hiányát, a tanítói rossz beosztását; így kell követelni a közművelődési és kulturális egyesületek visszaállítását, közművelődési tanácsok, népkönyvtárak létesítését, az elkobzott (nevelési célokat szolgáló) alapítványok visszaadását, a gyártelepek visszaállítását, a munkaalkalmakat. Ott, ahol a szlovákoknak a magyarokkal közös sérelmeik vannak (Besztercebányáról például törvénytelenül Zólyomba helyezték át a megyeszékhelyet, azt vissza kell telepíteni), egyeztetni kell velük.⁵³

Cikkeiből végezve egyet idézek hosszabban. A citátum, olyan kérdéshez kapcsolódik, amellyel keveset foglalkozunk: a határon túli magyar zsidóságnak a magyar kisebbségi életben való részvételéhez, s ez önmagában is fontos. Ráadásul igazolja – amit nemegyszer kétségbe vonnak –, hogy a magyar ellenzéki pártok, illetve irányítói 1938 előtt nem akarták kitésekelni a zsidókat a magyar kisebbségből – bár ez a tendencia is megjelent a pártokban, de átütőerő nélkül. Az is kiderül belőle, hogy volt olyan kisebbségi politikus, aki bírálta merészelte a demokrácia szempontjából a magyarországi politikát. Petrogalli ez esetben a numerus

clausus kapcsán, máskor a választói jog kapcsán volt kénytelen megtenni ezt. 1923-ban a prágai parlament egyik német képviselője aláírásokat gyűjtött annak érdekében, hogy a helyi német egyetemen bevezethessék a numerus clausust, és a listájára magyar honatyák neve is fölkerült, volt, akié jogtalanul, viselőjének hozzájárulása nélkül. Petrogalli alább idézendő cikkében tisztázta a magyar pártok és a saját ezzel kapcsolatos álláspontját:

„A szövetkezett ellenzéki pártok sem a közös, sem a vezérlőbizottságban ezzel a kérdéssel soha nem foglalkoztak, egyszerűen azért, mert nem volt semmi ok arra, hogy foglalkozzunk vele. Soha egyetlen hang sem szólalt meg ezen intézmény mellett, nem volt senki, aki a numerus clausus mellett felszólalt volna, s így nem volt alkalom annak visszautasítására sem. Sőt az Ungvárott ez év májusában megtartott közös bizottsági ülés alkalmával Korláth Endre többünknek bemutatta beszédének tervezetét, amelyet a másnap Munkácscon megtartott magyar nemzeti kongresszuson kívánt elmondani. E beszédnek azt a részét, amely a zsidókérdéssel foglalkozott, mi, jelenlévők együtt szövegeztük meg, s ebben kifejezést adtunk azon várakozásunknak, hogy a zsidóságnak az a része, amely a jó időkben magyarnak vallotta magát, a magyarság mostani küzdelmében is híven ki fog tartani, s a zsidóságnak ez a hűsége meg fogja odaát, a határon túl is értetni az illetékesekkel, hogy a numerus clausus fönntartása igazságtalan. Tehát a mi politikánk nem ad alapot s nem mutat föl előzményeket, amelyek arra engednének következtetni, hogy mi itt akarjuk a numerus clausus behozatalát, ellenkezően, azt mutatja, hogy mi szívesen vennők annak eltörlését ott is, ahol az érvényben van. Természetes, hogy ennek az óhajnak kifejezésénél többet nem tehetünk, mert más ország dolgaiba beleavatkozni nincs jogunk.

Ami az én álláspontomat illeti, az igen egyszerű és világos. Én helytelennek és rossznak tartom a numerus clausus intézményét először elvi álláspontomnál fogva. Itt, a köztársaságban az úgynevezett kisebbségi nemzeteknek minden jogát az illető nemzet népességi számaránya szerint alapítják meg. E számarányban osztják ki az iskolákat, és pedig az oktatás minden tagozatában. E számarányt veszik alapul, amikor engedélyezik a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban a kisebbségi nemzet nyelvének használatát. Ez az igazi és általános numerus clausus. Nem foglalkozom most azzal, hogy a kisebbségi jogok gyakorlása terén is csak a numerus clausus elvét ismerik el, a gyakorlatban még ezt az elvet sem valósítják meg.

52 Fölkészül az ellenzék a megyei csatára. Az ellenzéki párt-szövetség programja az egyes nagyzsúpokban.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. december 24., 4. p.

53 Az utolsó momentumot lásd ugyanott, a többit: (p) [Petrogalli Oszkár]: *Kötelességeink a megyei bizottságokban*. Prágai Magyar Hírlap, 1923. november 3., [1.] p.

Amikor én támadom ezt az elvet, nemcsak azért teszem, mert annak érvényesítését nemzetemre nézve károsnak és rossznak tartom, de támadom azért, mert igazságtalannak, antidemokratikusnak, barbárnak tartom. És nem változik ez az álláspontom akkor sem, ha ezt az elvet csak egy szűkebb téren, az egyetemi oktatás terén és egy felekezettel vagy fajjal szemben alkalmazzák, amelyhez én nem tartozom.

Szerencsétlennek tartom ezt az intézményt a gyakorlati eredmény szempontjából is. Meggyőződésem, hogy azt az eredményt, amelyet elérni akarnak azok, akik ez intézményt behozni kívánják, nem érik el. A numerus clausus nem hozza meg az eredményt, amelyet az intézmény hívei várnak tőle, hogy így megakadályozzák azt, hogy a zsidóság előzőnlje a szellemi pályákat és visszaszorítsa onnan a nem zsidókat. Mindössze azt az eredményt hozza magával, hogy a nemzet és a zsidóság között szakadékot létesít.

De ha így elvi és gyakorlati szempontból helytelen általában a numerus clausus, egyenesen veszedelmes ennek a kérdésnek fölvetése a mi helyzetünkben. Nekünk senkit nem szabad elzárunk attól, hogy csatlakozzék a mi küzdelmünkhöz. Csatlakozzék teljes odaadással és minden keserűség nélkül. Ezt azonban nem várhatjuk el azoktól,

akiket felekezeti vagy faji önérzetükben megtámadunk. A mi harcunkat elnyomott nemzetünk jogaiért csak a demokrácia fegyvereivel vívhatjuk meg, és önmagunkat sebeznök meg, ha ebben a harcban olyan fegyvereket használunk, amelyekkel csak a demokrácia ellen hadakozhatunk.

Még egyet kell megjegyeznem. Én és velem együtt sokan azok közül, akik együtt küzdünk, ezt az álláspontunkat híven fogjuk szolgálni, függetlenül attól, hogy a zsidóság milyen álláspontot foglal el velünk szemben. Nem fogjuk álláspontunkat megváltoztatni azért, mert a zsidóság, éppen csak Zólyom megyét kivéve, a többi megyében elhagyott és jónak látta, hogy felekezeti vagy zsidó nemzeti alapon külön tömörüljön, s azóta is, például sok helyen a bíróválasztásoknál, szavazataival nem minket, hanem ellenségeinket támogatja. [...]

Hiszem, hogy ez a szerencsétlen incidens, amelyet a boldogtalan numerus clausus fölidézett [...], el fog simulni, s mindnyájan tudatára jövünk annak, hogy nemzetünk súlyos helyzetében nem engedhetjük meg azt a kedvtelést, hogy egymással marakodjunk; a zsidóság is tisztán fogja látni, hogy ha a magyarság a jogaiért folytatott küzdelemben elbukik, úgy ezzel saját sorsát is meg lesz pecsételve."⁵⁴

54 Petrogalli Oszkár: *Numerus clausus*. Prágai Magyar Hírlap, 1923. december 5., [1.] p.

